

Slavnostni govornik: mag. Borut Sajovic

Lokacija: Dražgoše – centralni spomenik NOB

Datum: nedelja 8. januar 2023

TEMELJ SLOVENSKE DRŽAVNOSTI, SIMBOL UPORA, ŽALOSTEN KRAJ FAŠISTIČNEGA BARBARSTVA, TRAGEDIJA DOMAČINOV

Naj kdorkoli kdaj te vpraša, kdo živi na zemlji tej. Vedi zemlja ta je naša, tvoji dedi spijo v njej, zanjo bori se naprej (Igo Gruden, Sinku).

Spoštovane Dražgošanke, Dražgošani, tovarišice in tovariši, gospe, gospodje, dragi gostje, neutrudni organizatorji, pokončni praporščaki, srčni nastopajoči.

Uvodne misli o slovenski zemlji so iz pesmi »Sinku« našega primorskega rojaka Iga Grudna. Kaj je nedopustni fašizem, so primorski rojaki v slabem v dveh desetletjih izkusili že davno pred drugo vojno. Za ostale Slovenke in Slovence pa tudi Dražgošane je to tragično spoznanje prišlo po aprilu 1941.

Pomemben, ključen dogodek upora in odpora se je osem mesecev po začetku vojne, katere cilj je bil narediti to deželo povsem nemško, odvil tu v hribu za nami, v Dražgošah. In ker odpor cenimo, dražgoške žrtve spoštujemo, smo se letos ponovno zbrali na mestu velikega upora in velike tragedije. V Dražgoše hodim že dvajset let. Nепrekinjeno. So bili časi, ko so me spraševali do kdaj še, zakaj je to treba? Da. Za ohranitev spomina, ponosa in samoohranitvene moči slovenskega naroda je to še vedno treba. Zato sem s seboj letos pripeljal še sina in vnuka. Na vaših obrazih, spoštovane in spoštovani, vidim ponos, zvestobo Sloveniji, domoljubje, željo po soustvarjanju svobodne države. Tovarišice in tovariši, ste dobre, ponosne volje, ste po letu spet srečali tovariše, prijatelje, so pohodnike, ste v redu?

Hvaležen sem Vam, hvaležna Vam je Slovenija.

Po vojaških gverilskih uspehih partizanov v Poljanski dolini, na Pasji ravni, pa v Rovtu, kjer je padlo 45 nemških policistov, se je preganjani in na smrt obsojen Cankarjev bataljon ustavil na silvestrovo 1941 tu, v visokem snegu v pobočju za nami, in uprl mnogo številčnejšim nemškim vojakom, ki jim je z Rudnega pomagalo topništvo, občasno tudi letala. V prvem neenakem frontalnem spopadu na Gorenjskem so zdržali tri dni, nato so se z delom domačinov umaknili na Jelovico. Padlo je sedem partizanov in 27 Nemcev. Na obeh straneh je bilo več deset ranjenih. Pogumen odpor šibkih je vlil novega upanja v borbi za svobodo – po Slovenskem in po Evropi. Takrat se je za domačine začela tragedija lepe in urejene gorenjske vasi. Tragedija, ki še danes zaznamuje Dražgošanke in Dražgošane in v delu po nepotrebnem politično deli tudi slovensko družbo. Zato prav njim v nadaljevanju namenjam nekaj dodatnih spoštljivih misli.

Po prihodu in maščevanju Nemcev v vas se je tu za nami zgodilo nepredstavljivo barbarstvo, surovost, nasilje, ki še danes boli, deli, kriči in odpira boleč, a samo hipen razmislek ... je bil takrat odpor pameten, potreben, smiseln, racionalen..... Žalostno je, da to bolečino in dvom, ki to sploh ni, že desetletja podpira in s soljenjem rane vedno znova odpira del politike. Zagotovo se oglase tudi letos.

Smrt s strani Nemcev pobitih in zažganih enainštiridesetih domačinov, od katerih je imela ena deklica 3 leta, dva fanta 12 let, najstarejši pa 73 let, terja jasne odgovore. Tako kot usoda padlih in ranjenih partizanov pa tudi Nemcev in številnih v taborišča izseljenih domačinov. Na spomeniku padlim v Dražgošah z naslovom »Padlim v spomin, živim v opomin« je kar 58 imen. Slava jim!

Že desetletja se postavlja in ponavlja vprašanje, zakaj in kdo je za to kriv?

Spoštovane, spoštovani, se še spomnite Fani Okič in njenega sporočila:

*Mi nismo hoteli sovraštva in kletve,
mi nismo hoteli požganih domov,
mi nismo hoteli uničene žetve,
mi nismo hoteli solza, ne grobov.*

Krivec za veliko dražgoško zmago upora in tragedijo domačinov je en sam. Imenuje se velikonemški nacifašizem in domača kolaboracija. Posledice njegovega divjanja so bile strahovite. Milijoni in milijoni umrlih v drugi vojni, požganega je ostalo polovico sveta. Slovenci nismo šli aprila 1941 nikamor. Mi nismo ponemčevali imen slovenskih krajev in vasi, mi nismo ustanavljali nemških šol, mi nismo streljali talcev in

polnili koncentracijskih taborišč, mi nismo streljali civilnih mož, žena in otrok, mi nismo požigali in razstreljevali slovenskih cerkva. Mi nismo, fašisti in nacisti pa so.

Za uničevanje drugačnih po narodnosti, spolu, veri ali rasi so vedno našli izgovor in vzrok. Tu v Dražgošah, v Begunjah, v Oradourju v Franciji, v Lidicah na Moravskem in še kje. Tudi v podljubeljskem Mauthausnu, pa Dachau in Auschwitzu, četudi tam ni bilo nobenih partizanov in upornikov. To je resnica in to je dejstvo. Dejstvo je tudi, da so Dražgoše danes postale verjetno edini kraj v vsej zgodovini sveta, kjer se krivdo za zločine okupatorjev nalaga napadenim branilcem.

Kadar je obstoj naroda ogrožen, je odpor z vsemi sredstvi nujen. Brez upora in odpora bi danes tu govorili nemško. Brez upora, odpora in žrtev v vojni za Slovenijo najbrž ne bi imeli svoje države. Smo mi veterani vojne za Slovenijo in vsi Slovenci krivi za 19 naših mrtvih v junijski vojni 1991?

Nismo.

Vesel sem, da za legitimnost odpora danes za Ukrajince, za Evropo in tudi za nas tukaj prisotne dileme ni več. Je tako drage obiskovalke, obiskovalci, veteranke in veterani, pohodnice in pohodniki?

Drži. Mi, tukaj zbrani, slovenski in tuji zgodovinarji in naši številni somišljeniki pa vsej državi in širni na antifašizmu zasnovani Evropi se temu sprenevedanju in poskusom restavracije nacizma in fašizma ne bomo uklonili. Še posebej, ker nam danes pri spopadu s fašizmom, dediščino in sodno obsodbo nacizma in pomočjo Ukrajini zgled dajejo tudi Nemci. Nekaj tednov nazaj so odločno zaustavili državni udar desničarjev. Odločno je bila obsojena tudi 97-letna ženska, ki je sodelovala pri zločinih v koncentracijskem taborišču.

Slovenci se tu nismo uklonili pred 81 leti, se nismo leta 1991. Nismo se uklonili vodnemu topu in solzivcu, se ne uklanjamo danes in ne bomo poklekili jutri. Smo in ostajamo pokončni Slovenci in Slovenija z Dražgošami vred je naš krvavo priborjen dom. Z dilemo, skušnjavo smiselnosti, a nujnosti odpora, ki omogoča preživetje in obstoj naroda, se je skoraj dvesto let nazaj ukvarjal že naš Prešeren v uvodu Krsta pri Savici:

*Največ sveta otrokom sliši Slave,
Tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
Si prosti voljo vero in postavo.
Ak pa naklonjo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.*

Že takrat pa je bil kot temelj podan velik poziv k enotnosti in slogi naroda. Vrednota, ki Slovincem ni tuja ter ostaja vrednota in temelj narodovih uspehov. Zato skoraj dvesto let nazaj Prešeren doda še pomembno sporočilo, rekoč:

*Ne zapusti nobeden ga v ti sili,
molče orožje svoje vsak si vzame,
strahljivca v celem ni imel števili.*

Zgodovina je učiteljica modrih za prihodnost. Zgodovine za nazaj se spremeniti ne da, prihodnost pa je naša.

Dejstvo, da se napadeno državo in narod vedno brani z vsemi sredstvi in močmi, je treba prenesti na naše potomce. In zato smo s pogledom usmerjenim naprej danes tu v partizanskih Dražgošah.

Ob spoštljivih mislih na partizane in sočutju do tragedije domačinov je treba iskati poti naprej. Za njih je potrebno razumevanje, spoštovanje in pomiritev. Dražgošanom se zahvaljujem za stalno gostoljubje. Mislim, da je čas in prav, da slišijo tudi opravičilo. Opravičujem se jim za vse povojne težave, ki so se zgodile proti njihovi volji, za težave, ki so jih namerno ali nenamerno povojni oblastniki storili pri prekopu žrtev, pri načrtovani obnovi, pri gospodarjenju in načrtovanju razvoja in obnovi vasi. Takraten čas je bil težak, drugačen, ni ga moč gledati z današnjimi očmi in meriti s sodobnim metrom. Za nas ga naj izmerijo neodvisni zgodovinarji.

Ob takih trenutkih vedno pomislimo tudi na slovensko spravo. Osebno razmišljam, da so se mrtvi med sabo spravili že davno. Vsi, prav vsi umrli – ne glede na stran v vojn – si zaslužijo spoštljivo svečko, sočutje, ime in priimek, pokop, grob, napis. Vsi so bili od nekoga otroci, mame, očetje, bratje, sestre ... Za vsakim, prav za vsakim je nekdo žaloval. Nam daleč po vojni rojenim se spraviti ni treba, saj nikomur nismo ničesar

storili. Je pa naša naloga, da vztrajamo na stališču, da za kolaboracijo s fašizmom in nacizmom opravičila ni. In brez tega, da se to jasno prizna, pokesa, opraviči in obžaluje. zame sprave ni in je ne bo.

Čas je, da rane in bolečine vseh zacelimo, povečujemo ustvarjalnost, strpnost, enotnost slovenskega naroda ter se tako pripravimo na izzive prihodnosti. Veliko jih je. Smo sredi spopada z energetske, prehranske draginje, ukrajinsko vojno in podnebno krizo. Slovencem nam gre solidno. Ne pozabljamo na najranljivejše in vedno znova dokazujemo, da smo ustvarjalna ter solidarna družba. V parlamentu smo sprejeli kopico zakonov in ukrepov, ki lajšajo stisko ljudi, zelo veliko jih tudi pomaga gospodarstvu. Treba pa je biti realen. Nismo tako velika in bogata država, da bi posledic vojne, draginje, inflacije in energetskih špekulantov ne čutili. Žal. A če nekaj prihranimo in nekaj več ustvarimo, bomo po krizi med zmagovalci.

Veliko se govori tudi o dajatvah. Meni se zdi logično in normalno, da kdor ima več, tudi prispeva več, da lahko pomagamo najranljivejšim.

Vesel sem, da smo kot zakonodajalci pravkar dorekli in v parlamentu soglasno potrdili zakon o odškodnini žrtvam vojne za Slovenijo.

Čaka nas huda borba za sanacijo zdravstvenega, pa tudi pokojninskega in davčnega ter socialnega sistema. Zdravstvo boleha že desetletja. Ni ga potopil, niti ga ne more rešiti en sam minister. Rešimo ga lahko samo vsi skupaj z jasnim in poštenim družbenim dogovorom. Mi pacienti, zdravniki, zdravstveno osebje, sindikati, zdravstvene zavarovalnice in zavodi. Vsakdo, prav vsakdo od nas naštetih lahko prispeva dragoceno zrno v skupno dobro. Vedno se je in se bo vzpostavilo tudi vprašanje sredstev. Zagotovili jih bomo. Lažje je in bo, če bomo naredili več, če bomo gospodarsko še bolj uspešni in razvojno naravnani.

Spoštovane, spoštovani.

Dražgoše so simbol upora, odpora, tragedije in zvestobe domovini, zato Vas na varno pot domov pospremim z zaključkom Prešernove Elegije svojim rojakom. Prešeren se je vprašal takole, vprašajmo se tudi mi, vsak sam, vsi skupaj:

*Kaj de vedno še zakriva
zêmljo našo temna noč,
kaj de slave ljubezniva
zarja Kranjcam ne napóč'?*

*Itaka ni b'la bogata
žita, vina, kónj, ljudí,
tesna, majhena, gorata,
vènder davno že sloví,*

*ker jo ljubil je do smrti,
vsak ji sin ostal je zvest,
mimo Itake vse črti,
kar Odísej vidi mést.*

*Krajnc, ti le dobička išeš,
bratov svojih ni ti mar,
kar ti bereš, kar ti pišeš,
more dati gótov d'nar!*

*Kar ni tuje, zaničuješ,
starih šeg se zgublja sled,
pevcov svojih ne spoštuješ,
za dežele čast si led! —*

*Tiho pesem! — bolečine
ne razglašaj naših ran,
če nečast te naša gine,
dómu, Kranjc moj, zvest postan'! —*

Hvala, srečno, zdravo, pa ponosno nasvidenje v januarju 2024.